

УДК 78.035 (477)

DOI <https://doi.org/10.36059/978-966-397-346-3-68>

Кореняк О. Ю.

ORCID: 0000-0003-3633-1525

старший науковий співробітник

відділу українських народних музичних інструментів

Музей театрального, музичного та кіномистецтва України

м. Київ, Україна

ІНСТРУМЕНТИ НАРОДІВ СХОДУ В КОЛЕКЦІЇ МУЗЕЮ ТЕАТРАЛЬНОГО, МУЗИЧНОГО ТА КІНОМИСТЕЦТВА УКРАЇНИ

Ключові слова: музейна колекція, струнний музичний інструмент, струнно-смічковий інструмент, духовий інструмент, флейта.

Музей театрального, музичного та кіномистецтва України (далі МТМКУ) був заснований у 1923 р. видатним діячем Мистецького об'єднання “Березіль” Василем Васильком. Нині, у 2023 р., музей святкує свій 100-річний ювілей.

Перлиною музею є колекція українських народних музичних інструментів, яка була започаткована в 1969 р., коли в музеї було створено відділ українських народних музичних інструментів і його очолив видатний науковець, дослідник, заслужений працівник культури України Леонід Черкаський. Протягом багатьох років роботи в музеї Л. Черкаський збирав історичні відомості про народних музикантів та їхні інструменти, досліджував, залучав, популяризував і публікував матеріали щодо музейної колекції. Більшість наукових і науково-популярних статей стосуються українських народних інструментів. Однак вагому частину музейної колекції становлять інструменти Сходу та Європи, які не є українськими народними, однак певним чином пов'язані з явищами української культури. За радянської доби проводилися фестивалі, декади, дні національних культур тощо. Після заходів делегати обмінювалися подарунками – національними музичними інструментами. Ці музичні інструменти з музейної колекції також залучаються до виставок і заслуговують на увагу в науковій та науково-популярній періодиці [2, с. 11].

Спершу в музеї було сім інструментів України, Європи і Сходу, з яких Л. Черкаський розпочав збирати колекцію, – це косівська сувенірна сопілка (інв. № 1455), подарована в середині ХХ ст. знаному українському актору і театральному режисеру Мар'янові Крушельницькому (1897–1963), німецька фабрична скрипка і віолончель (інв. № 2822 та 2823) корифея української сцени Марка Кропивницького (1840–1910), польська гітара

фабричного виробництва 1950-х рр. (інв. № 311). Музичні інструменти Сходу представлені трьома бамбуковими китайськими інструментами: один двострунний інструмент (інв. № 2827) зі смичком і дві народні флейти (інв. № 2826, 2828). Ці китайські інструменти були одержані від Міністерства культури УРСР у червні 1957 р. і презентовані з нагоди радянсько-китайської дружби [3, с. 38].

У 1974 р. від ІМФЕ ім. М. Рильського було одержано чотири музичні інструменти східного походження роботи невідомих майстрів: два рубоби – таджицькі народні музичні інструменти (інв. № 2553 та 2566), музичний інструмент народів Середньої Азії – гиджак (інв. № 2567) і домбру – казахський народний музичний інструмент (інв. № 2849). Рубоби – це триструнні музичні інструменти, які мають дерев'яні довбані неглибокі корпуси із плоскопаралельних дек (ширина – 14 см і 15 см). Рубоби мають довгий гриф – 97 см і 82 см відповідно. Резонаторних отворів в обох рубобах немає. Корпус гиджака виготовлено із засушеного гарбуза, обтягнутого шкірою. Інструмент має три струни. На корпусі вирізьблено оригінальну композицію. Довжина інструмента – 61 см, діаметр корпусу – 10 см.

Цікавою є історія із подарунком домбри – казахського народного струнного інструмента. Україна і Казахстан у культурно-історичній площині взаємопов'язані подіями в житті поета і художника Тараса Шевченка. Українцям і казахам дорогі й пам'ятні ті місця, які пов'язані із життям та творчістю Т. Шевченка. Зокрема, перебуваючи на засланні, попри заборону царя писати і малювати, видатний поет і художник створює образи казахських дітей, портрети, сценки побутового життя, пейзажі. Свої враження від перебування на засланні Шевченко описує у своєму щоденнику, переливає їх у віршовані рядки. Поет мав гарний голос, любив співати, розбирався в музиці, й образи рідної землі в Т. Шевченка асоціюються саме з народними музикантами та їхніми інструментами. Враження про повернення із заслання читаємо в записі поета в його “Щоденнику” від 17 червня 1857 р.: “Свобода и дорога меня совершенно поглотили. Спасибо еще Кулишу, что догадался прислать книг, а то я не знал бы, что с собою делать. В особенности благодарен я ему за “Записки о Южной Руси”. Я эту книгу скоро наизусть буду читать. Она мне так живо, так волшебно живо напомнила мою прекрасную бедную Украину, что я как будто с живыми беседую с ее слипыми лирныками и кобзарями. Прекраснейший, благороднейший труд. Бриллиант в современной исторической литературе. Пошли тебе, Господи, друже мой искренний, силу, любовь и терпение продолжать эту неоцененную книгу” [1, с. 44].

У 1966 р. в Казахстані в місті Шевченково відбулися Дні української культури. Від Української РСР на цьому святі була присутня делегація

у складі композитора І. Шамо, співаків Д. Гнатюка, В. Тимохіна і О. Таранця, кіноактора А. Сови, художника В. Касіяна, поета М. Сингаївського, хореографа Т. Попеску та ін. [2, с. 11]. Господарі свята зробили для української делегації пам'ятний подарунок – це домбра, казахський народний струнний щипковий музичний інструмент мануфактурного виробництва, виготовлений у 1960-х рр. Корпус грушоподібний, глибокий, його вирізьблено з акації і сосни. Домбра має довгий гриф із нав'язаними шістнадцятьма ладами. Довжина домбри – 118 см, ширина корпусу – 22,5 см. Інструмент двострунний, кілки дерев'яні, головка плоска. На деці є три невеликі резонаторні отвори та дарчий надпис: “Дорогим українським гостям от учащихся казахской школы № 10 гор. Шевченково 26 сентября 1966 г.”. Тут же вміщено автографи членів української делегації, яка взяла участь у святкових заходах. Цей інструмент побачили глядачі виставок “В єдиному оркестрі” в 1978 та 1982 роках, у виставках Державного музею театрального, музичного та кіномистецтва на ВДНГ УРСР у 1982–1989 рр. Домбру (інв. № 2599) було передано до музейної колекції в 1974 р. від ІМФЕ ім. М. Т. Рильського АН УРСР.

В експозиції постійної виставки музею “Живі струни України” експонується ще один цікавий музичний інструмент, який нарівні з іншими струнно-смичковими інструментами вважається попередником скрипки. Це – тюркський кобиз (інв. № 4298). Реконструкція давнього інструмента XII–XIII ст., створена майстром Г. Аптекарем у 1989 р. Кобиз було залучено до музейної колекції в 1990 р. Корпус інструмента виготовлено з ясену і канадського клену. Корпус має форму човна і закінчується загостреною, у вигляді спіралі підставкою. Головка плоска, із трьома дерев'яними кілками. Гриф має сім жильних ладів. Довжина інструмента – 100 см, ширина – 9,3 см. Смичок лукоподібний, його довжина – 66,5 см.

У січні 1979 р. з Міністерства культури УРСР було передано азербайжанський музичний інструмент – тар. Цей народний лютнеподібний інструмент роботи невідомого майстра подарували представники Азербайжанської РСР під час Днів Азербайжану в УРСР у 1978 р. Інструмент (інв. № 2603) має довбаний дерев'яний корпус. Форма корпусу вісімкоподібна – у вигляді двох чаш із тутового дерева. Верхня частина корпусу затягнута мембранною плівкою з риб'ячого міхура, що виконує функцію деки. Під двома крайніми бурдонними струнами є додаткові три підставки, прикріплені до грифа. Підставка із чорного дерева стоїть на мембрані нижньої чаші. Кілкова коробка фігурна. Є шість кілків із круглими головками і три кілки віолончельного типу. Тар має три пари подвійних мелодичних струн і три бурдонні струни. Шийка довга і має двадцять два нав'язаних ладки з волосіні. Гриф інструмента довгий ладовий, інкрустований азербайжанською перламутровою орнаментациєю.

У 1980–2000-х рр. до музейної колекції потрапили три індійські народні флейти. Індійська флейта невідомого майстра (або сопілка, інв. № 3198) була подарована фольклористами Індії сопілкарю, викладачу, диригенту і композитору Євгену Бобровникову (1918–1974). Цей музичний інструмент є подарунком майстра музею. Сопілку було залучено до музейної колекції в 1984 р. Ця народна флейта має шість аплікатурних отворів. Звукоряд діатонічний. Додаткові два великих і шість малих отворів використовуються для налаштування інструмента. Довжина корпусу сопілки – 38 см. Принцип звуковидобування такий, як в українському народному духовому інструменті – косій дудці.

Дві індійські сучасні свисткові флейти діатонічного звукоряду роботи невідомих майстрів були виготовлені у 2002 р. Корпус народної флейти і флейти-пикколо зроблено з бамбуку, довжина – відповідно 43 см і 23,5 см, діаметр ствола – 1,3 і 1,2 см. Інструменти мають по шість ігрових отворів. Флейти перев'язані кількома витками ниток малинового та темно-коричневого кольорів. Кожен корпус прикрашений кільцем із металевої фольги. На верхній частині більшої флейти нанесений розпис із зображенням жанрової сцени і рослинного орнаменту, виконаний чорною тушшю і покритий шаром лаку. Флейти були подаровані музею у 2010 р.

У 2000 р. в музейній колекції інструментів з'явився струнний щипковий лютнеподібний інструмент арабського походження – уд. Корпус виготовлено із клену і ялини. Форма корпусу – овальна, він глибокий, набраний із п'ятнадцяти клепок. На верхній деці є один великий резонаторний отвір і два менші по боках у вигляді розеток. Головка з'єднана із грифом під тупим кутом і відвернута назад. Інструмент має шість пар струн і дванадцять дерев'яних кілків на головці. Довжина корпусу з грифом – 83 см, ширина – 36,5 см, глибина – 18,5 см.

Отже, музичні інструменти народів Сходу в колекції Музею театрального, музичного та кіномистецтва України становлять його вагому частину і включають струнні щипкові, струнно-смічкові, а також духові музичні інструменти. Серед них є оригінальні майстрові музичні інструменти невідомих майстрів, мануфактурні зразки, а також інструмент-реконструкція майстра Г. Аптекаря.

Література:

1. Тарас Шевченко. Автобіографія. Дневник. Библиотека украинской классики “Дніпро”. К. : Дніпро, 1988. С. 44.

2. Черкаський Л.М. Аспекти наукового комплектування та структура колекції українських народних музичних інструментів МТМК України // Український народний музичний інструментарій: історія, теорія і методи дослідження. Зб. матеріалів Міжнародної науково-практичної конференції: до 40-річчя колекції українських народних музичних інструментів Музею

театрального, музичного і кіномистецтва (21–22 травня 2009 р. м. Київ) / Упорядники: Горенко Л. І., Черкаський Л. М. К. : ДАКККіМ, 2009. 346 с.

3. Черкаський Л. Деякі особливості формування колекції українських народних музичних інструментів // Черкаський Л. Український народний музичний інструментарій на межі тисячоліть. Мистецтвознавчі записки відділу українських народних музичних інструментів Музею театрального, музичного та кіномистецтва України. Авт. і упор. Черкаський Л. К. : Міністерство культури і туризму України, Державна академія керівних кадрів культури і мистецтв, 2007. 264 с.

УДК 94(520+(470+571))“1938/1939”

DOI <https://doi.org/10.36059/978-966-397-346-3-69>

Павленко С. С.

ORCID: 0000-0002-4101-157X

кандидат історичних наук, запрошений науковець

Університет Манітоби

м. Вінніпег, Канада,

заступник директора з експозиційної роботи

Музей історії Дніпра

м. Дніпро, Україна

ЯПОНСЬКЕ ВІЦЕКОНСУЛЬСТВО У ЛЬВОВІ (1938–1939)

Ключові слова: Гото Ясуцугу, Японське консульство в Одесі, СРСР, Польща, Японське посольство у Варшаві.

Після закриття в 1937 р. Японського консульства в Одесі перед токійським урядом постала потреба створення нової резиденції, яка б відповідала за моніторинг ситуації на українських землях. Токіо звернуло увагу на можливість відкриття інституції в межах західно-українського регіону, що на той час частково перебував у складі Польщі.

Дослідження питання діяльності японської консульської інституції у Львові представлено в історіографії дуже обмежено. Про процес обговорення питання організації віцеконсульства та його відкриття в серпні 1939 р. згадують у своїй роботі “Historia stosunków polsko-japońskich. Tom I 1904–1945” Ева Палаш-Рутковська та Анджей Т. Ромер [3]. Загалом в історіографії окреслено факт наявності інституції та розкриваються головні причини, що мотивували Японію до її створення в контексті японсько-польських відносин.